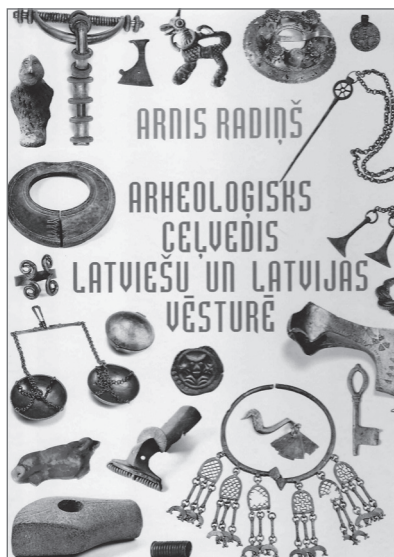

SMAGĀKĀ LATVIJAS ARHEOLOĢIJAS GRĀMATA

A. Rādiņš
Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē.
Rīga: Neputns, 2012. 416 lpp.

Esam sagaidījuši Latvijas arheoloģijā pēc svara visu laiku smagāko grāmatu, ko gan nosaka labāks un attiecīgi smagāks papīrs, grāmatas cietie vāki un plašais teksts ar daudzajiem attēliem. Iespējams, smagu grāmatu izdošana ir mūsdienu Baltijas arheoloģijas uzlecošā iezīme, jo arī Lietuvā nesen ir iznākušas vairākas svarā smagas pilskalniem un baltu mākslai veltītas grāmatas. *Dr.hist.* Arņa Rādiņa grāmatas apjoms, svars un izmēri nosaka arī to, ka grāmatu tik vienkārši nevar pārvietot. Grāmatas saturs bagātība, daudzveidība un attēlu pārpilnība nosaka, ka tā mazāka nevar būt.

Pirms sešiem gadiem A. Rādiņš jau iemēģināja spalvu, izdodot līdzīga veida, tomēr apjomā daudz mazāku grāmatu.¹ A. Rādiņa tagadējo grāmatu nosacīti var salīdzināt arī ar pirmo tieši arheoloģijai veltīto populārzinātnisko grāmatu,² kas gan iznāca jau pirms vairāk nekā 50 gadiem, un arī ar plašāko ap-

kopojošo darbu par Latvijas arheoloģiju, kas iznāca 1974. g.³ Tomēr īsts salīdzinājums neiznāk, jo A. Rādiņš ar šo grāmatu ir izveidojis pats savu stilu un veidu, kur zinātniskais apvienots ar populāro, jaunais ar tradicionālo, vizuālais ar saturisko. Piem., pētniecības vēsture, kam, sekojot kanoniskajām zinātnisko monogrāfiju rakstīšanas tradīcijām, vajadzētu atrasties grāmatas sākumdaļā, šajā grāmatā ir pārvietota uz beigām. Atsauces uz literatūru un citiem dotumiem nav ielauztas tekstā; grāmatas beigās ir plašs literatūras saraksts, kurā ietvertas arī jaunās un jaunākās publikācijas, attiecinot literatūras sarakstu uz grāmatas nodaļām. Rakstot par agro metālu laikmetu un raksturojot bronzas apstrādi, vairākos attēlos parādīta bronzas priekšmeta izgatavošanas gaita, izmantojot procesa restaurācijas attēlojumu. Tanī pat laikā A. Rādiņa grāmata nav ne zinātniska monogrāfija, ne populārzinātnisks pārstāsts, ne bilžu albums,

bet kas tad tas galu galā ir? Varbūt tā ir pavisam jauna pieeja Latvijas senākās vēstures izzināšanā un popularizēšanā?

Labākam materiāla pārskatam autors ir devis no tradicionālā atšķirīgu Latvijas arheoloģijas iedalījumu. Tas īpaši attiecas uz dzelzs laikmetu, kas Latvijas arheoloģijā tradicionāli tiek nodalīts agrajā, vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā. A. Rādiņam ir “Dzelzs laikmets un agrie viduslaiki”. Šāds nodalījums ļauj sintētiskāk sniegt ieskatu kuršu, zemgaļu, sēļu un latgaļu etnoģenēzē, jo šo maztautu attīstības aprakstā stingra turēšanās pie iepriekš minētā dzelzs laikmeta iedalījuma problēmas skatījumu tikai sadrumstalotu. Līdzīgi tas ir ar zemkopības, lopkopības, amatniecības vai citu nosacīti cauri laikmeitiem virzītu nozaru vai problēmu aprakstu. Grāmatā plaši diskutēta arī citu etnisko grupu klātbūtne Latvijā, izstrādājot atsevišķas apakšnodaļas “Skandināvi”; “Lībieši, vendi un igauņi”; “Krivīči un slāvi”. Šāda pieeja ir jau aprobēta Latvijas Nacionālā vēstures muzeja ilglaicīgajā projektā — izstādēs un publikācijās — par Latvijas senajām ciltīm jeb maztautām.

Grāmata ir kā Latvijas arheoloģijas pārskats, kā konkrēta laikmeta vai problēmas moderns, mūsdienīgs redzējums, tāpēc labi izmantojama kā mācību līdzeklis, ko jau pasācis darīt šīs recenzijas autors savās lekcijās Latvijas Kultūras akadēmijā un ko valodas studijās, kā 5. starptautiskās latgalistikas konferencē A. Rādiņa referāta pieteikumā 2012. g. 5. oktobrī tika teikts, dara arī profesore Lidija Leikuma.

Lai gan grāmata iecerēta kā pārskats par Latvijas arheoloģiju un tātad varētu arī nepretendēt uz jaunas problemātikas uzstādījumu, tas tā nav. Autors nāk ar savu skatījumu vispārējā baltu etnoģenēzē, ieviešot vairākas iepriekš Latvijas zinātniskajā literatūrā maz diskutētas pieejas. Lielā nodaļa “Balti agrāk un tagad”, kas pati par sevi gan interesanta, gan informatīva, tomēr ir atšķirīga no kopējā teksta plūduma un arī grāmatā novietota kaut

kur pie beigām. Vai nav tā, ka arī Latvijā mēs esam nonākuši pie vajadzības pēc grāmatas ar sintētisku Latvijas arheologu rakstītas un izdzīvotas baltu etnoģenēzes gaitas analīzi? Turklāt ne tikai Latvijā, bet daudz plašākā ģeogrāfiskā tvērumā. Šo telpu citādi aizpilda vairākas grāmatas ar mazpamatotiem pārspridumiem, piem., par baltiem Ziemeļamerikā vai pirmsledāja laikmetā.

Grāmatā iestrādātas pagaidām vēl plašāk nediskutētas autora atziņas par latgaļu izcelsmi, par latgaļu un baltu un slāvu attiecībām, kas iezīmē sarežģītu, no iepriekš vairāk pieņemtās atšķirīgu ainu. Autors, kas daudz darbojies Austrumlatvijas arheoloģiskā materiāla izvērtējumā,⁴ nodala jaunu kultūru Latvijas arheoloģijā — Ziemeļaustrumlatvijas uzkalniņu kapulauku kultūra — un aicina nodalīt Latvijā Vēlās švīkātās keramikas kultūru. Vai šis jauninājums gūs dziļāku pamatojumu Latvijas arheoloģijā, rādīs laiks.

Saturiski jauna ir autora izstrādātā nodaļa “Mūsdienas” ar trim apakšnodaļām, no kurām īpaši uzsveramas pirmās divas: “Latviešu tautas māksla un arheoloģija” un “Arheoloģija nesenās pagātnes meklējumos”, kur skatīti tādi jautājumi kā Pirmā pasaules kara mantojuma arheoloģija vai zemnieku sētu arheoloģija. Profesionāļiem tas varbūt arī nebūs nekas jauns, tomēr plašāka publika par arheoloģijas ietiekšanos un savas vietas atrašanu jaunāko laiku vēstures notikumu izklāstā varētu arī daudz nezināt.

Mūsdienu Latvijas arheoloģija ir saglabājusi tās pamatvērtības, kas arheoloģiju raksturo kā tādu, proti, arheoloģiskos izrakumus un senlietu pētniecību, tomēr ir nācis klāt daudz kas tāds, ko iepriekš tiešā veidā ar arheoloģiju nesaistīja, piem., arheoloģisko tērpju, pilskalnu nocietinājumu un koka piļu atdarinājumi un rekonstrukcijas (Āraišu ezerpils, Lielvārdes un Tērvetes seno piļu koka atdarinājumi), senā dzīves veida rekonstrukcijas un mēģinājumi tajā iedzīvoties, nemaz nerunājot par rotaslietu un ieroču atdarinājumiem, kas no atsevišķiem mēģinājumiem izveidojušies par

arheoloģijas nozari ar savām publikācijām, tradīcijām, darbnīcām un daudz ko citu. Nozarē ir ienācis daudz kas jauns, tagad jau kā pilnvērtīga sastāvdaļa, piem., gaisa un zemūdens arheoloģija.

Grāmatā ir kvalitatīvi un reprezentatīvi attēli; to skaits vienai grāmatai ievērojams — pēdējā attēla numurs ir 839. Lielāko daļu attēlu veido gan agrāku laiku, gan mūsdienās gatavotas kvalitatīvas fotogrāfijas, daudz shematisku un skaidrojošu zīmējumu, rekonstrukciju, karšu un pārskata tabulu. Autoram kā arheologam, tagadējam Latvijas Nacionālā vēstures muzeja direktoram, kādreizējam muzeja Arheoloģijas nodaļas vadītājam muzeja fondi, attēli un citas iespējas ir zināmas vislabāk. Piepalīdzot arī muzeja kolēģiem, fotografēšanai ir atlasītas piemērotākās senlietas, publicējot tās un padarot par kopēju un pieejamu labumu daudzus agrāk nezināmus vai maz zināmus arheoloģisko vietu un senlietu attēlus. Iespējams, autortiesību jautājums ir bijis iemesls tam, ka grāmatā salīdzinoši maz mūsdienu arheoloģisko vietu fotoattēlu, bet daudz pirmskara jeb Pieminekļu valdes fotoattēlu. Varbūt var arī pārnest, ka attēlu atlasē dominē senlietas, bet ne arheoloģiskās vietas, lai gan kā kultūras mantojums būtiskas ir gan senlietas, gan arī arheoloģiskās vietas jeb pieminekļi.

Tik apjomīgā darbā gandrīz neiespējami izvairīties no sīkām kļūdinām un pārpratumiem, tomēr to var ieraudzīt, tikai ļoti rūpīgi iedziļinoties darbā ar piekasīga redaktora vai recenzenta skatu. Lai recenzents arī sev nodrošinātu šādu epitētu, atklāsim, ka 15. lap-

pusē 4. attēls rāda ko citu, nekā teikts tekstā tajā pašā lappusē.

Šajā grāmatā Latvijas arheoloģija, ja tā var teikt, ir izlaista caur viena zinoša cilvēka galvu; abi agrākie sintētiskie Latvijas arheoloģijas apkopojumi tomēr bija kolektīvi darbi.⁵ Šāda pieeja un grāmatas rakstīšanas veids padara to individuālu, jo akcenti vai pieejas citiem rakstītājiem vai rakstītāju kolektīviem par šīm pašām tēmām droši vien būtu atšķirīgi. Grāmatas valoda ir vienkārša, saprotama, tomēr skaidrs arī, ka šīs vienkāršības pamatā ir liels darbs, izpratne un savs redzējums. Izlasot A. Radiņa grāmatu, tiek iegūts priekšstats par Latvijas arheoloģiju daudz plašākā mērogā, nekā tas bija zināms vai saprotams līdz šim.

Juris Urtāns

Avoti

- ¹ Radiņš A. *Ceļvedis Latvijas senvēsturē*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996.
- ² Graudonis J., Urtāns V. *Senatnes pēdās*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1961.
- ³ *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne, 1974.
- ⁴ Radiņš A. *10.–13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. Monogrāfija*. Rīga: N.I.M.S., 1999.
- ⁵ *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne, 1974; *Latvijas senākā vēsture 9. g. t. pr. Kr.–1200. g.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001.